

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.21.14>

Volume 9/1

2025 p. 259-270

DUNS SCOTUS, OCKHAMLI WILLIAM VE JEAN BURIDAN'DA KİMERALAR VE MANTIKSAL OLANAK¹

CHIMERAS AND LOGICAL POSSIBILITY IN DUNS SCOTUS, WILLIAM OF OCKHAM AND JEAN BURIDAN

Esma KAYAR*

ÖZ

Bu çalışmada ortaçağ filozofları Duns Scotus, Ockhamlı William ve Jean Buridan'ın varlık-olmayan ve mantıksal olanak ilişkisi farklı hayvan parçalarından kompoze edilmiş hayali bir varlık olan kimera üzerinden tartışılmaktadır. Öncelikle bu tartışmanın zeminini oluşturması dolayısıyla Aristoteles'in "Varlık-olmayan varlık-olmayandır" yargısının çerçevesi incelenmekte ve varlık-olmayan entitelerin mantıksal olanağı gözden geçirilmektedir. Aristoteles'te mantıksal olanak ve özdeşlik, metafizik olanağa bağlı olmakla birlikte filozof var olmayan nesnelere düşünülebileceği fikrindedir. Ortaçağ felsefesinde varlık-olmayan bir temsili olarak görülen kimera, zihne bağlı bir kurgu statüsündedir. Scotus mantıksal olanağı çelişki ve bir şey ve gerçek olmaya uygun olma üzerinden ele alarak kimeranın mantıksal olarak olanaksız olduğunu savunur. Düşünülebilme konusunda Scotus Aristoteles'i takip eder. Ockhamlı William kimerayı, yerine geçme (*suppositio*) ve imlem (*significatio*) teorileri üzerinden inceleyerek kimeraların olanaksızlığını metafiziksel açıdan değerlendirir. Jean Buridan ise Ockhamlı William'ın yerine geçme teorisini kullanarak kimeraların varlığı, mantıksal olanağı ve özdeşliği açısından radikal bir yerde durur.

Anahtar Kelimeler: *Mantıksal Olanak, Kimera, Duns Scotus, Ockhamlı William, Jean Buridan.*

ABSTRACT

This article discusses the relation between non-being and the logical possibility of the medieval philosophers Duns Scotus, William of Ockham, and Jean Buridan

¹ Bu çalışmanın ilk versiyonu 1 Haziran 2019 tarihinde Institute of Philosophy, University of Leuven'de Mental Being in Late Medieval Thought: from Concepts to Chimeras isimli konferansta "Impossibility of Chimeras and Logical Possibility" başlığı ile sunulmuştur.

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, E-mail: esmakayar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8429-4402, İstanbul, Türkiye.

through the chimera, an imaginary being composed of different animal parts. Firstly, the framework of Aristotle's judgment "Non-being is non-being" as the groundwork will be examined for this discussion. It will also review the logical possibility of non-beings in his philosophy. In Aristotle, logical possibility and identity depend on metaphysical possibility, but the philosopher thinks that non-beings are opinionable. In medieval philosophy, the chimera, seen as a representation of the non-being, is considered a mind-dependent fiction. Scotus argues that the chimera is logically impossible by assessing the logical possibility in terms of contradiction and being suitable for being something and being real. He follows Aristotle in terms of being opinable. William of Ockham analyzes the chimera through the theories of *suppositio* and *significatio* and evaluates the impossibility of chimeras from a metaphysical perspective. By using William of Ockham's theory of substitution, Buridan takes a radical stance on chimera's being, logical possibility, and logical identity.

Keywords: *Logical Possibility, Chimera, John Duns Scotus, William Of Ockham, John Buridan.*

Giriş

Aristoteles geleneğini takip eden felsefe anlayışında metafiziğin genel olarak varlık biçimleri ile ilgilendiği söylenebilir. Varlık kadar varlık-olmayan da Aristoteles yorumcusu filozofların ilgisini çekmiştir. Günümüz çağdaş düşüncesinde özellikle Meinong'un var olmayan nesnelere hakkındaki görüşleri ve mantıksal olanağın modern mantık içerisinde modal operatörlerle açıklanması, aktüel dünyamızın doğa yasalarına uymayan entiteleri tartışmayı felsefi olarak olağanlaştırmıştır. Ancak Latince yazan ortaçağ filozofları açısından durum daha karmaşıktır. Aktüel dünyada bireyselleşmiş bir şekilde var olmayan ve var olması da dönemin metafizik ve doğal öz anlayışı çerçevesinde zor görünen bu entitelerle ilgili mantıksal olanak ve özdeşlik sorun haline gelmiştir. Bu sorunun arka planında ortaçağ felsefesinde semantik ve mantık disiplinlerinin iç içeliği olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

Ortaçağ felsefesinde varlık-olmayan bir entiteye en iyi örneklerden biri, bilinen hayvanların farklı parçalarından kompoze olmuş hayali bir entite olan kimeradır. Kimeralar, Aristoteles felsefesinin yolundan giden filozoflarca zihne bağlı akıl varlıkları olarak görülürler. Bu çalışmada ortaçağ filozofları Duns Scotus, Ockhamlı William ve Jean Buridan tarafından kimeraların mantıksal olanağının nasıl ele alındığı gösterilecektir. Bahsedilen filozoflarda mantıksal olanağın metafizikle ilişkisine de değinilecektir. Ayrıca "Kimera kimeradır" yargısı da mantıksal özdeşlik açısından değerlendirilecektir. Öncelikle konu hakkında temel tartışmaları ortaya koymuş olan Aristoteles'e bakmak yerinde olacaktır.

Aristoteles

Aristoteles'in varlık ile ilgili görüşleri genel olarak *Metafizik* isimli eserinde işlenmiştir. Fakat filozof mantık külliyatı olarak sınıflandırılan kitaplarda da doğruluk açıklamalarında varlıkla ilgili konulara değinmiştir. Örneğin *Kategoriler*'de olumlu ve olumsuz yargıların² karşıt doğruluk değerlerini ele aldığı satırlarda doğruluğu yargının öznesinin var olması ile ilişkilendirmiştir:

Oysa evetlemeyle değilmede, olsa da olmasa da hep biri yanlış öteki doğru olacak. Sözelgesi Sokrates'in hasta olmasıyla Sokrates'in hasta olmaması: Sokrates varsa bunlardan birinin doğru ya da yanlış olacağı açık. O yoksa aynı biçimde olur, çünkü o yoksa hasta olduğu yanlış, hasta olmadığı doğru olur. Demek ki onlardan birinin hep doğru ya da yanlış olması yalnızca evetlemeyle değilme olarak tam devrik olanlara özgü bir nitelik olsa gerek.³

Sokrates'in var olmadığı durumda “Sokrates hasta değildir” olumsuz yargısı bir var olmayan hakkında birleştirmeyi inkar ettiği için de doğrudur. Bilindiği üzere Aristoteles'e göre varlığın anlamlarından biri de yanlışın karşıtı olarak doğru anlamında varlıktır.⁴ Doğru olarak varlık ve yanlış olarak var olmama birleştirme ve ayırmada bulunur. Doğruluk bir birleştirme olduğunda olumlama ve ayırma olduğunda olumsuzlamadır. Aristoteles “doğruluk” ve “yanlışlığın” şeylerde değil düşüncede (*dianoia*) olduğunda ısrarcıdır.⁵ Ancak düşüncedekinin varlık değil doğruluk veya yanlışlık olduğuna dikkat etmek gerekir. Aristoteles varlık ile ilgili diğer bir tasnifinde tözün inkar edilişi olarak varlıktan bahseder:

Çünkü bazı şeylerin tözler olmalarından, başka bazılarının ise tözün belirlenimleri olmalarından dolayı “var” oldukları söylenir. Başka bazılarının töze doğru bir giriş olmaları veya bunun tersine tözün ortadan kalkışı veya var olmayışı veya tözün nitelikleri olmaları veya ister tözün, isterse tözle ilgili bir şeyin hareket ettirici veya meydana getirici nedenleri olmaları veya nihayet bütün bunlardan herhangi birinin veya bizzat tözün kendisinin inkar edilişleri olmaları anlamında “var” oldukları söylenir. Bundan dolayı biz hatta var olmayanın olduğunu, yani onun var-olmayan olduğunu söyleriz.⁶

Aristoteles'in *Kategoriler* eserinden gösterilen alıntıda bahsedilen “Sokrates hastadır” ve “Sokrates hasta değildir” yargı çiftini “Sokrates Sokrates'tir” ve “Sokrates Sokrates değildir” çifti ile değiştirelim. “Sokrates Sokrates'tir” yargısı bir olumlama olduğu için Aristoteles'in yolu izlendiği taktirde Sokrates'in var olmadığı bir durumda yanlış olacaktır. Ancak Aristoteles'in var olmayanın olması ile ilgili bir üstteki açıklamasını göz önüne aldığımızda onun “Sokrates Sokrates'tir” yargısının doğru olduğunu söyleyeceği

² Aristoteles'te olumlu ve olumsuz yargılarla ilgili daha geniş bir analiz için bkz. D. Ross, 2005, s. 28.

³ Aristoteles, *Kategoriler*, 13 b 25-35

⁴ Aristoteles, *Metafizik*, 1026 a 35

⁵ Aristoteles, *Metafizik*, 1027 b 25

⁶ Aristoteles, *Metafizik*, 1003 b 8

düşünülebilir çünkü o “varlık-olmayan varlık-olmayandır” denebileceğini kabul etmektedir.

Sokrates her ne kadar Aristoteles var olma ile ilgili görüşlerini ortaya koyduğunda artık var olmayan bir kişi olsa da bir zamanlar var olmuştur. Salt anlamıyla var olmayan ve hatta varlık-olmayana uygun bir örnek mitolojik hayvan olan keçi-geyiktir (*tragelaphos*). Aristoteles keçi-geyiğin bir varlık-olmayan olarak bilgi nesnesi olmasını kabul eder. Ona göre keçi-geyiğin bir anlamı vardır, fakat bu terime mutlak olarak veya zaman içinde varlık ya da varlık olmama yüklemi eklenmedikçe içinde doğruluk ve yanlışlık yoktur.⁷ Aristoteles'in dediği üzere fiiller ve isimler bir şey ifade eder. Fakat onlar olumsuzlayıcı veya olumsuzlayıcı yargı aşamasına geçmemiştir. “Olmak”, “olmamak” ve varlık partisipi onlara bir şey eklenince olguyu gösterir. Bunlar kendi başına bir şey göstermez sadece birleşme ya da sentez ima ederler ki bunu da birleştirildikleri şeyden ayrı kavramak mümkün değildir. Örneğin “varlık” keçi-geyiğe yüklendiğinde bir birleştirme olarak gözükür: “Keçi-geyik vardır”. Bu yargı eğer bir keçi-geyik mevcutsa doğru olacaktır. Aristoteles bir şeyin ne olduğunu bilmek için onun olduğunu da bilmek gerektiğini söyler. Bir kişi keçi-geyiğin anlamını bilebilir fakat keçi-geyik nedir bunu bilmek imkansızdır.

Keçi-geyik için hiç var olmadığı söylenebilir. Bu anlamda varlık olmamanın var olmayışı gerektirdiği görülebilir. Fakat bu tasvir olanaksızlığın bir ifadesi gibi görünmektedir. Aristoteles “olanaksız” olmamaya dair bir açıklama verir: “Var olmayan, ancak var olması veya varlığa gelmesi mümkün olan”.⁸ Bu durumda var olmayan, var olması veya varlığa gelmesi olanaklı olmayanın da olanaksız olduğu varsayılabilir. Peki keçi-geyikler mantıksal olarak olanaksız mıdır? Keçi-geyiğin mantıksal olanağı hakkında izlenebilecek iki yoldan bahsedilebilir. İlkinde eğer keçi-geyik çelişik ise onun mantıksal olanaksız olduğu da söylenebilir. Ancak Aristoteles felsefesi açısından bir keçi-geyiğin mantıksal olanaksızlığında çelişki tipi olarak neyin temel alınacağını belirlemek kolay değildir. Keçi-geyik bir önerme değil sadece bir terim olduğu için çelişki açısından bu terimi incelemek biraz anlamsızdır. Mantıksal olanağın ikinci yolu ise “düşünülebilir” olmakla ilgilidir. Keçi-geyik bir varlık-olmayan olduğu için olmayan bir nesnedir ve Aristoteles için olmayan nesne “sanılan bir şey olduğundan, olan bir şey olduğunu söylemek doğru olmayacak; çünkü onun sanısı, olduğu değil, olmadığıdır.”⁹ Düşünülebilir olma açısından bir keçi-geyik mantıksal olanaksız değildir; keçi-geyik bir şey ifade eder ve varolmayan bir şey olarak da düşünülür.

Metafizik olanaksızlık açısından bakıldığında ise Aristoteles'e göre keçi-geyik metafizik bir olanaksızlık içeriyor olmalıdır çünkü keçi-geyik yoktur ve keçi-geyiğin “ne olduğunu” da bilmemekteyiz. Aristoteles “Bu bir keçi-geyiktir” cümlesi herhangi bir varolan haklarında kullanılamayacağı için keçi-geyiklere metafizik bir özdeşlik vermeyi

⁷ Aristoteles, Yorum Üzerine, 16a 16–25.

⁸ Aristotele, Metafizik, 1047 b 9 13

⁹ Aristoteles, Yorum Üzerine, 21 a 31

de reddedecektir. Yine de Aristoteles'in keçi-geyikler için bir mantıksal özdeşliği kabul edeceği düşünülebilir. "Varlık-olmayan varlık-olmayandır" önermesi doğru olarak düşünülebiliyorsa keçi-geyiklere de mantıksal bir özdeşlik yüklemek "Keçi-geyik keçi-geyiktir" yargısını doğru olarak görmek mümkün olur.

Aristoteles'in keçi-geyiği mantıksal olanaksız olarak görmesi için iki açıdan ele alacağı tahmin edilebilir: doğası veya özü çelişik ise ve mantık metafiziğe dayanıyorsa. Aristoteles mantık ve metafiziği açıkça ayırmamıştır. Bu da Aristoteles için keçi-geyiğin mantıksal olanaklı olup olmadığı konusunda bilmece yaratan bir durumdur. Aristoteles felsefesindeki bu birbiriyle uyumsuzluğu zor görünen unsurlar ortaçağ felsefesinde farklı taraftarlar bulmuştur.

Duns Scotus

Ortaçağ metafiziğinde varlık tartışmaları Aristoteles mirası olarak ön plandadır. Aristoteles'in keçi-geyik örneğine benzer bir yaratığı tasvir eden "kimera" XIII. yüzyılda ortaçağ filozoflarınca "akıl varlıklarının" olumsuzlama sınıfına ait kurgusal bir entite olarak görülmüştür. Duns Scotus da bu konuda istisna değildir.¹⁰ Scotus realist bir filozof olmasına rağmen 14. yüzyıl "yeni yol" (*via moderna*) akımının hazırlayıcısı olarak görülür. Scotus'un Aristoteles'in mantık ve metafiziği ile ilgili yorumları ise eserlerinin önemli kısımlarını oluşturur.¹¹ Scotus varlıkla ilgili zihne bağlı olan ve olmayan genel ayırımına katılmakla birlikte başka tür varlıklardan da bahseder.¹² Kimera varlık-olmayan olarak hala bir varlık çeşidi ise mecburen zihne bağlı bir kurgudur.¹³

Scotus modern mantıksal olanağın anlamına yakın bir "olanaklı" tanımı vermiştir.¹⁴ Ona göre mantıksal olanak (*possibile logicum*) gerçek olanaktan ayrıdır. Mantıksal olanağı *entelektin* biçimlendirmesiyle ortaya çıkan bir kompozisyon modu olarak görür ve bu kompozisyonda çelişik terimler bulunmadığını ifade eder.¹⁵ Bu anlayışa göre olanaklı çelişki içermez. Kavranabilir her şey çelişki içermediği takdirde bir "şey" veya bir "varlık"tır. Scotus'un olanaklı tanımı bu olduğu takdirde onun kimeraları bir çeşit varlık olarak göreceği ve onlara mantıksal olanak atfedeceği beklenebilir. Ancak Scotus'a göre kimera için "bir şey olmak" uygun değildir. Kimera hakkında "Kimera bir şeydir" diyemeyiz. Scotus insan ve kimerayı var olma ve varlığa uygun olmak açısından karşılaştırır ve bu terimlerin kimera değil insan için uygun olduğunu sonucuna ulaşır. "İnsan biçimsel olarak (*formaliter*) insandır" ve mantıksal bir olanakla olanaklıdır,

¹⁰ Scotus, Opera Omnia, VII, Ord. II, Dist 3, Pars 1 Q. 7, 229

¹¹ Çotuksöken & Babür, 1993, s. 307.

¹² Klima, tarihsiz, s. 104.

¹³ Bkz. Pini, 2002, s. 110.

¹⁴ Mantıksal olanağı ilk tanımlayan filozofun Duns Scotus olduğu kabul edilir. Ancak I. Robert Pasnau Thomas Aquinas'ın da açıkça olmasa da mantıksal olanağı gösterdiğini söylemektedir. Bkz. Robert Pasnau, 2020, s. 231.

¹⁵ Scotus, Opera Omnia, II, Ord. I, dist. 2 pars. 3 q. 1-4, 262.

kimera ise mantıksal olarak olanaksızdır. ¹⁶ İnsana karşıt olarak “kimeranın var oluşa gelmesi” ve “zihin-dışı dünyada somut hale gelmesi” ¹⁷ de olanaksızdır. İnsanla ilgili mantıksal olanak insanın özüne ilişkin metafizik olanak üzerinde temellenir. İnsanın özü onun ne olduğudur. Scotus için “Bir şeyin ne olduğunu bilmek için onun olduğunu bilmek gerekir” şeklindeki Aristoteles kuralı geçerli gözükmektedir. Ortada mevcut bir kimera bulunmadığı durumda yani herhangi bir kimera var değilse kimeranın öz anlamında ne olduğu bilinmez.

Scotus mantıksal olanak için mantıksal potansiyellik tabirini de kullanır. Mantıksal potansiyellik gerçekte bir olanak olmasa da terimler birbiriyle uyumlu ve birleşebilir olduğu için olanağın olması demektir. Scotus kimera hakkında mantıksal potansiyelliğe dair bir şey söylemenin zor olduğunu kabul eder. ¹⁸ Yine de bu konudaki olanaksızlığı şu şekilde açıklar:

Fakat entelekt tarafından biçimlendirilen kompozisyon tarzını ifade eden mantıksal potansiyellik anlaşılırsa, o zaman bu şekilde kompozisyonda olanaksızlık ya terimlerin birbirine içsel olarak uygun olmamasından ya da uçların birleşmesi için gerekli olan şeye dışsal bir uygunsuzluktan kaynaklanabilir. ¹⁹

Scotus kimeraların mantıksal olanağını metafiziksel olanağındaki eksiklik nedeni ile reddeder. Buna rağmen Scotus “Kimera kimeradır” yargısının doğruluğunu kabul etmeye hazırdır. Çünkü “varlık-olmayan varlık-olmayandır” [*non-ens est non-ens*]” yargısındaki gibi “Kimera kimeradır” yargısını zihinde var olan bir aynı şeyin kendisiyle kompozisyonu olarak görmektedir ve “bir şeyin var olmadığı [*non est existens*] yerde böyle bir kompozisyon doğruluk için yeterlidir.”²⁰ Scotus “Kimera kimeradır”ın mantıksal özdeşliğini kabul eder. Çünkü “Kimera kimeradır” yargısından “Kimera vardır” önermesine geçmekle ilgili bir korkusu yoktur. Fakat Scotus’u takip eden bazı adçı²¹ filozoflar bu geçiş hakkında farklı düşünmektedir.

Ockhamlı William

Kavramcı²² ve adçı bir filozof olarak nitelenen Ockhamlı William, Duns Scotus gibi Aristoteles metafiziği yorumu yazmamıştır.²³ Mantık alanında ise Aristoteles’i yorumladığı gibi kendi *Summa Logicae* eseri de bu alanda oldukça önemli bir konum elde

¹⁶ Scotus, Opera Omnia, VI, Ord. I, Dist. 36, 60-64

¹⁷ Pini, 2012, s. 377-380.

¹⁸ Scotus, Questions on the Metaphysics of Aristotle, Book IX, Q 1-2 33a.

¹⁹ Scotus, Opera Omnia, VIII, Ord., II, dist VII, De potentia logica, 50

²⁰ Scotus, Quaestiones in Aristotelis libros I-II Perihermenias, Reply to the Main Arguments of the Eighth Question, n. 80, (İngilizcesi: Etzkorn & Wolter-1998, s. 227)

²¹ Adcılık ortaçağ felsefesinde tümeller tartışmasında filozofların aldığı tutuma dair yapılmış bir isimlendirmedir. Adcılar tümellerin zihinden ayrı bir varlığı olduğunu kabul etmezler.

²² Katı bir adçı olmayan Ockhamlı William gibi filozoflar bazen kavramcı olarak da anılmıştır.

²³ Boehner, 1948, s. 61

etmiştir. Ockhamlı'nın felsefi görüşleri iki döneme ayrılabilir. Yaklaşık 1318 öncesine denk gelen ve genelde *fictum* veya *ficta* teorisi diye bilinen ilkinde tümellerin bir çeşit zihinsel bir temsil olduğu görüşündedir. *Actus* veya *intellectum* teorisi olarak isimlendirilen ikinci dönemde ise zihinsel temsillerden ziyade zihinsel aktın kendisi önemli hale gelir.²⁴ *Ficta* teorisinde kavramlar entelektüel aktın ürünü iken *actus* döneminde ise kavramlar aktın kendisidir.

Ockhamlı mantıksal olanak ile metafizik olanak arasında bir ayrım yapmamıştır. Ona göre kimera asla var olamayacak olanaksız bir entitedir. Olanaksız bir entite olarak da bir çelişki üretmeden varlığa gelemmez. Kimeraya gerçek bir varlık uygun değildir.²⁵ Kimera Ockhamlı'nın hem *ficta* terosinde hem *actus* teorisinde zihinden bağımsız bir varlığa sahip değildir. İlk teoride kimera kavram olarak ruhta (*anima*) bir kurgu olarak bulunur. Kimera farklı hayvanların kompozisyonu olarak kurgulanır ve doğal dünyada bir şey olarak varlığa sahip olma potansiyeli yoktur.²⁶ İkinci teori açısından bakılınca kimera düşünüldüğünde zihinde entelektüel bir akt meydana gelir. Ockhamlı kavram olarak kabul edildiği müddetçe kimeraya özel bir varlık modu için izin verir.

Ockhamlı kimerayı analiz ederken yerine geçme (*suppositio*) ve imlem (*significatio*) teorisinin tartışmalarını da yansıtır.²⁷ Ortaçağ düşüncesinde önemli bir konumda olan yerine geçme kavramı Ockhamlı'nın *ficta* döneminde daha merkezi bir yer tutmuştur.²⁸ Bir kimera yerine geçme biçimine göre olanaklı da olanaksız da olabilir. Ockhamlı, yerine geçmeyi bireysel, basit ve maddi olmak üzere üç şekilde ele alır. Bireysel yerine geçmede bir de imlem vardır. Örneğin “Her at canlıdır” yargısında at terimi bireysel yerine geçme durumundadır ve atın yerine geçtiği imlenen gerçek bir şey de vardır. Basit yerine geçme için “At bir türdür” yargısındaki mental içerik olarak at terimi örnek verilebilir. Maddi yerine geçmenin örneği olarak da “ ‘At’ tek hecelidir” yargısındaki at terimi gösterilebilir. Maddi yerine geçme söylenen ya da yazılan işaretle ilgidir ve bir şeyi imlemez.

Actus döneminde ise imlem teorisi daha ön plandadır. Ockhamlı'ya göre olumlu bir önermede “kimera” ismi imleyici bir şekilde ele alınırsa yargı yanlış olacaktır. Örneğin “Kimera bir varlıktır” yargısında “kimera” bireysel yerine geçme durumundaysa yargı yanlıştır. Bunun nedeni kimeranın zihin-dışı bir var oluşunun bulunduğu im edilmesidir. Hatta “Kimera bir varlık-olmayandır” demek bile yanlıştır. Çünkü önerme “Kimera bir şeydir” “Bu şey bir var olmayandır” yargılarına genişler.²⁹ Ockhamlı kimeranın nominal bir tanımı olabileceğini söylese de bu tanıma bir örnek olan “Kimera keçi ve öküzden kompoze olmuş bir hayvandır” cümlesi yanlıştır çünkü aktüel dünyada

²⁴ Cross, 2023, s. 220.

²⁵ Pelletier, 2013, s. 123.

²⁶ Ockham, Opera Theologica II, Liber I Dist. 2 Q. VIII 284

²⁷ Ockhamlı William'da *suppositio* teriminin daha ayrıntılı analizi için bkz. Çotuksöken & Babür, 1993, s. 33-35.

²⁸ Spade, 2002, s. 158-160.

²⁹ Ockham, Opera Philosophica, I, 287 (İngilizcesi Freddoso & Schuurman-1998, s. 123)

bu kompozisyonun olduğunu ima eder.³⁰ Ockhamlı William da Duns Scotus gibi “Bir şeyin ne olduğunu bilmek için onun olduğunu bilmek gerekir” yargısını kabul ederek tanım anlayışını bu yargı üzerine temellendirmiş gözükmektedir. Fakat kimera terimi basit veya maddi yerine geçme için kullanılırsa Ockhamlı “Kimera bir varlıktır” ve “Kimera bir varlık-olmayandır” gibi önermeleri böyle bir kavram ya da ses var olabileceği için doğru kabul eder.³¹ Çünkü kimera kavramı düşünüldüğünde zihinsel bir akt meydana gelir.

Ockhamlı kimera hakkında olumlu bir şey söylemenin ikinci bir yolundan da bahseder: “‘Kimera’ ile ‘keçi ve öküzden kompoze olmuş hayvan’ aynı şeyleri imler” ifadesi yine maddi yerine geçme açısından doğrudur. Yine ona göre “Eğer herhangi bir şey kimera ise, bu şeyin kendisi insan ve aslandan kompoze edilmiştir” koşullu ifadesi de doğrudur.³² “Kimera kimeradır” özdeş yargısı da bir şey kendine yüklendiği için doğrudur. Fakat terimler basit ve maddi yerine geçme şeklinde değil imleyici bir şekilde yerine geçerse yanlış olur.³³ Duns Scotus gibi Ockhamlı William da bu durumda kimeraya metafiziksel olmasa bile mantıksal özdeşlik atfeder. Ockhamlı “Kimera düşünülebilirdir” yargısını da doğru kabul eder görünür. Kimeranın kendisi değilse bile bir kimerayı düşünme aktının kendisi bir varlıktır.

Jean Buridan

Adcı filozof Jean Buridan *Summulae de Dialectica* eseri ile dönemin mantık anlayışına büyük bir etkide bulunmuştur. Eserinde genel olarak terim mantığı ile ilgilendiği kabul edilir. Duns Scotus ve Ockhamlı William’a kıyasla Jean Buridan kimeralar konusunda daha uç bir konumda bulunur. Kimeraya herhangi bir varlık atfedilmesine karşıdır.

Buridan’ın kimera ve varlık ile ilgili bazı soruları incelerken kendisinden önceki filozoflar gibi kimerayla ilgili olumlu bir yargının yanlış olduğunu düşündüğü görülmektedir. Örneğin incelediği “Kimera bir varlık mıdır yoksa bir varlık-olmayan mıdır?” sorusunda kopulayı değillemek yerine yüklemi sonsuz hale getirdiğimiz için Buridan’a göre bu soruya hayır cevabı verilecektir. Bunun nedeni kimeranın ne varlık ne de varlık-olmayan yüklemelerini olumlu olarak alamamasıdır. Yani soruya evet dediğimiz takdirde “Kimera bir varlıktır veya kimera bir varlık-olmayandır” ifadesini kabul etmiş oluruz ki tikel evetleme açısından sonuç yanlıştır. Değil kelimesini kopulayı olumsuzlamak için kullandığımızda ise “Kimera bir varlık mıdır ya da o bir varlık değil midir?” sorusu ortaya çıkar. Jean Buridan bu soruya evet yanıtı verebileceğimizi söyler çünkü kimera ile ilgili tikel evetlemenin bir tarafı doğru bir değilmedir. Yani “Kimera

³⁰ Ockham, Opera Philosophica, I, 88-89 (İngilizcesi Loux-1974 s. 107-108)

³¹ Pelletier, 2013, s. 273.

³² Ockham, Opera Philosophica, I, 88-89 (İngilizcesi Loux-1974 s. 107-108)

³³ Ockham, Opera Philosophica, I, 287 (İngilizcesi Freddoso& Schuurman-1998, s. 123)

bir varlıktır veya kimera bir varlık değildir” tikel evetlemesinin ikinci kısmı “Kimera varlık değildir” olumsuz yargısı doğrudur.³⁴

Buridan’da da yerine geçme teorisi bulunur ancak o Ockhamlı William’daki gibi üç çeşit yerine geçme biçimini kabul etmez. Basit yerine geçmeyi teorisinin dışında tutarak sadece bireysel ve maddi yerine geçmeyi kullanır. Buridan yerine geçme ve imlemi de ayırır. “Bu”, “bunlar” diye gösterebileceğimiz şeylerde terimler için yerine geçme bulunur. Ancak kimera terimi düşünüldüğünde neyi gösterirsek gösterelim hakkında “Bu kimeradır” diyeceğimiz bir şey bulamayacağımızdan kimera teriminin yerine geçeceği bir şey yoktur. İmlem ise şeylerde değil söylenenlerle ilgilidir ve her kelime de yerine geçme için elverişli değildir. Yerine geçme teorisine göre Buridan mantıkçı ile gramercinin görüşünü de ayırır. Gramerci için “Bir kimera koşuyor” ifadesindeki “kimera” teriminde yerine geçme olabilir çünkü “kimera” “koşuyor” fiili için yerine geçmeyi sağlar. Fakat mantıksal anlamda yerine geçme önermenin özne ve yüklemine atfedilir. Mantıksal imlem, söylenen “kimera” hakkında değil “kimera” denince kavramın yerine geçme ve şey ile ilgilidir.³⁵ Buridan kimerayı bir kavram olarak analiz etmek ister. Kimera terimi karmaşık kavrama denk gelir. Bu kavramla bir çok şey kavranmasına rağmen kimera yine hiçbir şeyin yerine geçmez. Ona göre “Bir kimera üyelerinden hiçbir birleşimin olamayacağı kompoze bir hayvandır” ifadesi kimeranın nominal tanımıdır.³⁶ Bu karmaşık kavram zihindeki terim kimeraya ve konuşulan kavrama denk gelir. Böylece kimera ‘hayvan’, ‘üyesi’ ve ‘kompoze’ terimlerini imlese de yerine geçeceği bir şey yoktur. Buridan’a göre nominal tanımdaki “[Ondan] hiçbir birleşim olmaz” ifadesi de “üyelerden oluşmuş hayvan” tabirini ortadan kaldırır çünkü bu iki ifade uyumsuzdur. Bu durumda nominal tanım da yanlış olur.

Buridan’a göre “Kimera kimeradır” yanlış bir yargıdır çünkü öznesi de yüklemi de bir şeyin yerine geçmez. Ancak burada kastedilen özdeşlik ifade etme ile ilgili değil gerçeklikte şeye denk gelme ile ilgilidir. Buridan açısından her basit olumlama gerçek varlığı ister. “Kimera kimeradır” “Bir kimera vardır”ı ima eder. Aynı şekilde “Kimera düşünülebilir” önermesi de Buridan için yanlıştır çünkü bu önerme de “Kimera vardır” yargısını ima eder. Dun Scotus ve Ockhamlı William’da olduğu gibi Jean Buridan’da da mantık metafizik tarafından temellenir. Kimera metafizik ve mantıkça olanaksızdır. Kimera mantıksal olarak olanaksız olduğu için düşünülebilir de değildir:

İçinde şimdi, geçmişte, gelecekte veya en azından olanaklı bir şeyin yerine geçmediği bir terimin bulunduğu hiçbir olumlu önermeyi doğru olarak kabul etmiyorum. Bu yüzden bir kimeranın var olmasının olanaksız olduğunu varsayarak, “Kimera düşünülebilirdir”, “Kimera bir sanı konusudur”, “Kimera ‘kimera’ terimi tarafından imlenir” ifadelerinin yanlış olduğu fikrindeyim.³⁷

³⁴ Buridan, SD, Sophismata, C 4, 7 (İngilizcesi, Klima-2001, s. 591, 592)

³⁵ Buridan, SD, 4, Sect. 1.2 (İngilizcesi King, 1985, s. 86)

³⁶ Buridan, SD, Sophismata, 1, 11, (İngilizcesi, Klima-2001 s. 839)

³⁷ Buridan, Tractatus de consequentiis, I, 5 (İngilizcesi Read-2015, s 70)

Buridan'ın bireysel olarak gerçek dünyada bulunmayan entitelerle ilgili katı tutumu döneminde mantık, gramer ve dil arasında felsefi inceleme açısından derin bir tartışmanın yansımaları olarak görmek mümkündür. Buridan bu tartışmada öncülleri olan Scotus ve Ockhamlı gibi Aristoteles yorumuna bağlı kalmak yerine kendi düşüncesinin yönlendirdiği tutarlılığı seçmiş görünmektedir.

Sonuç

Felsefe tarihinde kimera gibi kurgu entitelerle ilgili farklı görüşler olsa da bu entitelerin içinde geçtiği yargıların doğruluk değerini soruşturma Aristoteles'in mantık ve metafizik teorisi ile mümkün olmuştur. Ancak Aristoteles'in doğruluk anlayışı ve bireysel var oluşla ilgili açıklamalarını tek bir açıdan incelemek bir hayli zordur. Bu makalede hem bir kavram olarak hem de bir önermede geçen terim olarak kimeranın mantıksal açıdan olanağı ortaçağ felsefesinin belirli bir dönemi seçilerek tartışılmıştır.

İncelenen ilk filozof Scotus mantıksal olanak için bir tanım vermiştir. Fakat tanımı sadece mantıksal görülemez çünkü o çelişkiyi düşünülemez değil var olmak için uyumsuzluk olarak anlamaktadır. Scotus metafiziksel uyumsuzluğu mantıksal çelişkiden ayırt edilmemiş olarak bırakmıştır denilebilir. Bu da Scotus'un kimeranın mantıksal olanağını reddetmesi sonucunu doğurmuştur. Yine de "Kimera kimeradır" yargısını kabul eden filozof kimeraya metafizik özdeşlik olmasa bile mantıksal bir özdeşlik vermiştir.

Ockhamlı William'ın *act* teorisi çerçevesinde kimeraya dilsel ve zihinsel bir varlık atfettiği görülmektedir. Ockhamlı için kimera metafizik olanağa sahip olmadığından mantıksal olanaklı konumuna da gelemez. Ockhamlı'da "Kimera kimeradır" özdeş yargısının doğruluğu ise yerine geçme teorisi göz önünde tutularak değerlendirilir.

Buridan yerine geçme teorisini Ockhamlı William'dan daha sınırlı tutmuş ve kimeralara herhangi bir varlık atfetmeyi reddetmiştir. Böyle bir durumda yine metafizik olanaksızlık nedeniyle kimeranın mantıksal olanağı ortadan kalktığı gibi "Kimera kimeradır" özdeş yargısının doğruluğu ve kimeranın düşünülebilmesi de onun tarafından yadsınmıştır. Buridan bu katı tutumu açısından dönemindeki ortaçağ Aristotelesçiliğinin varlık-olmayanlarla ilgili felsefi tartışmasını sadece bir gramer konusu olarak sınırlamış gözükmektedir.

Kaynaklar

Aristoteles (1996) *Metafizik*. çev. Ahmet Arslan. 2. bs. İstanbul. Sosyal Yay.

Aristoteles. (2002) *Kategoriler*. çev. Saffet Babür. Ankara. İmge Kitabevi.

Aristoteles (2002) *Yorum Üzerine*. çev. Saffet Babür. Ankara. İmge Kitabevi.

- Boehner, P. (1948). The Metaphysics of William Ockham. *The Review of Metaphysics*, pp. 59-86.
- Buridan, J. *Summualae de Dialectica*, trans. Gyula Klima, Yale UP, 2001.
- Buridan, J., *Jean Buridan's Logic: The Treatise on Supposition The Treatise on Consequences*. çev. Peter King, 1985.
- Buridan, J., *Treatise on Consequences*. çev. Stephen Read. Fordham UP, 2015
- Cross, R. (2023, August). *Esse intentionale in Some Early Scotists*. içinde *Cognitive Issues in the Long Scotist Tradition* (pp. 205-228). Schwabe Verlag.
- Çotuksöken, B., & Babür, S. (1993). *Ortaçağda felsefe*. Kabalcı Yayınevi.
- Klima, G. *Ontological Alternatives vs. Alternative Semantics*.
- de Ockham, Guillelmi (1970). *Opera Theologica II*. St. Bonaventure. N. Y.
- de Ockham, Guillelmi (1974). *Opera Philosophica I*. St. Bonaventure. N. Y.
- Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*. çev. A.J. Freddoso and H. Schuurman. St. Augustine's Press, 1998.
- Ockham. "Ockham's theory of terms. çev. Michael J. Loux, University of Notre Dame Press. 1974.
- Pasnau, I. R. (2020, July). *Medieval modal spaces*. In *Aristotelian Society Supplementary Volume* (Vol. 94, No. 1, pp. 225-254). Oxford University Press.
- Pelletier, J. (2013). *William Ockham on Metaphysics* (Vol. 109). Brill.
- Pini, G. (2002). *Categories and logic in Duns Scotus: An interpretation of Aristotle's categories in the late thirteenth century* (Vol. 77). Brill.
- Pini, G. (2012). *Scotus and Avicenna on What it is to Be a Thing* (Vol. 7, p. 365). İçin de *The Arabic, Hebrew and Latin Reception of Avicenna's Metaphysics* edited by Dag Nikolaus Hasse and Amos Bertolacci. Walter de Gruyter.
- Ross, D. (2005). *Aristotle*, Routledge, Taylor & Francis e-Library.
- Scoti, Iohannis Duns (1950) *Opera Omnia*. II. Civitas Vaticana.
- Scoti, Iohannis Duns (1962). *Opera Omnia*, VI, Civitas Vaticana.
- Scoti, Iohannis Duns (1973). *Opera Omnia*. VII. Civitas Vaticana.
- Iohannis Duns Scoti (2001). *Opera Omnia*. VIII. Civitas Vaticana.

Scotus, D. (1998). Questions on the Metaphysics of Aristotle. Çev. Girard J. Etzkorn ve Allan B. Wolter, O.F.M. Franciscan Institute Publications.

Spade, P. V. (2002). Thoughts, words and things: An introduction to late mediaeval logic and semantic theory. Copyright by Paul Vincent Spade.